

ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Вивчення способу репродукції знань за допомогою об'ємного мовного інструментарію вбачається особливо плідним саме у сфері політичної комунікації. У статті проаналізовано сучасні підходи до розуміння суті політичного дискурсу як явища суспільного життя та об'єкта вивчення лінгвістичної науки, підсумовано його найбільш цікаві характеристики та запропоновано узагальнену дефініцію даного поняття.

Зростаюче значення питань когнітивної лінгвістики та дискурсознавства, яке забезпечує якісне висвітлення різних аспектів усної та текстової комунікації, а також спрямованість сучасних лінгвістичних досліджень на вивчення різних типів дискурсу з комунікативно-прагматичної точки зору обумовлюють актуальність різностороннього висвітлення питань політичного дискурсу, одним із яких є узгодження єдиного термінологічного апарату. Мета роботи – окреслити поняття "політичний дискурс" як об'єкт лінгвістичного дослідження, а її завдання – детально проаналізувати існуючі сучасні підходи до його розуміння.

Цей аналіз доцільно розпочати з проблеми номінації. Адже й до сьогодні у вітчизняній лінгвістиці зустрічаємо поняття "політичний дискурс" та "політологічний дискурс". Характер їх вживання зводиться до двох основних напрямків, у яких об'єкт дослідження детермінується:

- а) лише як політичний дискурс [1; 2; 3];
- б) водночас як політичний та (або) політологічний дискурс [4: 36; 5: 158; 6: 35].

Визначити ступінь релевантності зазначених понять можна за допомогою словникових дефініцій термінів "політика", "політик", "політологія", "політолог". Згідно останніх, політика – це:

1) вид людської діяльності, пов'язаний із завоюванням та здійсненням влади, насамперед державної [7: 87];

2) мистецтво управління державою (Politik – Kunst der Staatsverwaltung, a) auf die Durchsetzung bestimmter Ziele bes. im staatlichen Bereich u. auf die Gestaltung des öffentlichen Lebens gerichtetes Handeln von Regierungen, Parlamenten, Parteien, Organisationen; b) taktierendes Verhalten; zielgerichtetes Vergehen [8: 1162]);

3) від гр. politike – державні і суспільні справи; організаційна, регулятивна і контрольна сфера суспільства, в межах якої здійснюється соціальна діяльність, спрямована головним чином на досягнення, утримання і реалізацію влади індивідами і соціальними групами задля здійснення власних запитів і потреб [9: 274].

Звідси, "політичний" – той, що стосується сфери управління державою ("politisch" [Fr. politique < lat. politicus < griech. politicos = die Bürgerschaft, Staatsverwaltung betreffend]: 1. die Politik betreffend. 2. auf ein Ziel gerichtet, klug und berechnend) [8: 1163], а "політик" – людина, що працює у даній сфері та займає певну політичну посаду, здебільшого як член однієї з політичних партій ("Politiker" [lat. politicus < griech. politicos = Staatsmann] – jmd., der (meist als Mitglied einer Partei) ein politisches Amt ausübt) [8: 1162-1163].

Семантичне поле терміну "політологія" окреслюють наступні означення:

1) Політологія – наука про закономірності розвитку політичного процесу, про функціонування політичної системи і влади, про сутність, форми і методи діяльності суб'єктів політики [7: 93].

2) Політологія – наука, об'єктом якої є політика та її взаємовідносини з особистістю і суспільством, котра займає одне з провідних місць у сучасному суспільствознавстві. Синонімами даного поняття є терміни "політична наука", "наука про політику", "політична соціологія" [9: 274].

Звідси, "політолог" – фахівець з вивчення сфери політичних відносин [7: 93].

Отже, предметом політології є закономірності структури, функціонування та розвитку політичного життя в усіх його проявах, а сама наука означає систему знань про цілі, завдання, рушійні сили і зміст політичних процесів, про діяльність партій, громадських об'єднань і держав у сфері політичних відносин та відзначається вагомим теоретичним потенціалом. Політика ж є безпосередньою прикладною сферою людської діяльності, на реаліях якої базується політологія. Фах як політика, так і політолога передбачає володіння сучасним політичним лексиконом.

Згідно фахової специфіки, дискурси прикріплюються до відповідної сфери, галузі чи виду діяльності [4: 32]. Як переконливо свідчать вищенаведені дефініції, і політика, і політологія потенційно мають право на власний дискурс. Якщо розглядати їх у вузькому розумінні, то політичний дискурс – це дискурс політиків-професіоналів, а політологічний дискурс – це дискурс науковців-політологів. А оскільки об'єктом нашого дослідження є саме професійна діяльність політиків, то й оперуватимемо ми виключно поняттям "політичний дискурс".

Поширені тлумачення суті політичного дискурсу базуються на теоретичних засадах центрального поняття "дискурс", зокрема:

1. Політичний дискурс – це комплекс мовленнєвих структур у певному лінгвістичному контексті – контексті політичної діяльності, політичних поглядів і переконань разом з її негативними проявами (наприклад, ухилянням від політичної діяльності, відсутністю політичних переконань та ін.) [10: 20].

2. Політичний дискурс – це будь-які мовленнєві утворення, суб'єкт, адресат або зміст яких корелює зі сферою політики [11: 23].

3. Політичний дискурс – це також сукупність дискурсивних практик, що ідентифікують учасників політичної комунікації або формують її конкретну тематику [12: 246].

Під дискурсивними практиками з лінгвістичної точки зору вслід за Мухарямовим М. М., Мухарямовою Л. М., розуміємо явища, що визначаються стійкими наборами мовних засобів, властивих певному політичному суб'єктові або ж характерних для актуалізації заданої теми політичної комунікації. У світлі такого тлумачення піддаються розгляду як дискурсивні практики висловлювання політичного лідера (наприклад, "дискурс Рейгана", "дискурс Горбачова"), тематичний блок ("дискурс безпеки", "дискурс свободи і справедливості"), а також політична мова, властива суспільству з тим чи іншим політичним устроєм [13: 51].

4. Політичний дискурс може бути визначений як сукупність усіх мовленнєвих актів у політичних дискусіях, а також правил публічної політики, які оформилися відповідно до існуючих традицій і отримали перевірку досвідом [14: 6].

Остання (четверта) детермінація поняття визнається багатьма дослідниками даної дискурсознавчої проблематики, оскільки є змістовно об'ємною. Ми дотримуємось визначення, сформульованого науковцями львівської лінгвістичної школи, які під політичним дискурсом розуміють зв'язний (усний чи письмовий) текст, виражений за допомогою вербальних та невербальних засобів вираження, зумовлених ситуацією політичного спілкування у сукупності з прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами [5: 158].

Узагальнимо деякі, на нашу думку, найбільш цікаві характеристики політичного дискурсу:

- дискурс як знак своєрідної знакової системи, в якій відбувається модифікація семантики і стандартних мовних дій [11: 3];

- як спеціальне використання мови для актуалізації певної ментальності або для реалізації особливостей ідеології, що передбачає дію граматики, лексику, правил функціонування слів і синтаксису, а також особливу прагматику [15: 38-39];

- як форми соціальної дії, що знаходяться під впливом владних структур та історичних процесів [16: 6];

- модулятора інтересів суспільства [17:142].

Отже, **політичний дискурс** розуміється нами як мовленнєві утворення (усні або письмові), що стосуються сфери політики, реалізуються вербально та екстравербально, актуалізуються у певному ситуативному контексті і спрямовані на здійснення конкретної прагматичної семантики.

Доцільно наголосити, що вивчення політичного дискурсу було ініційоване щонайменше трьома факторами. По-перше, внутрішніми потребами лінгвістичної науки, яка у різні періоди своєї історії зверталася до реальних сфер функціонування мови. По-друге, власне політологічними проблемами вивчення політичного мислення, його зв'язку з політичною поведінкою, необхідністю побудови передбачуваних моделей у політології та розробки методів аналізу політичних текстів і текстів засобів масової інформації. Третім важливим фактором виступає соціальне замовлення, ініціатором якого є певна частина суспільства, що прагне зрозуміти суть політичної комунікації. [12: 245-246].

Важливою рисою сучасного політичного дискурсу є його широке "розчинення" у ЗМІ. Деякі дослідники мови, наприклад W. Mantl, вважають, що саме мас-медіа надали поштовх поглибленому інтересові до політичної комунікації як явища, який з допомогою соціальних наук розрісся до масштабів загальної зацікавленості мовними проблемами і отримав назву "політична культура" (politische Kultur) [18: 303].

Вітчизняні дослідники співвідносять поняття "політична культура" з такими поняттями як "культура праці", "культура мовлення" та "художня культура", і звертають увагу на наближення поняття "культура" до специфічних сфер життя та діяльності людини. Політична культура визначається при цьому не лише як сукупність норм поведінки, приписуваних суб'єктам політичної комунікації (тобто політичний етикет, що охоплює і певні елементи мовного коду), але й рівень та характер політичних знань, оцінок і дій громадян, що передбачає, зокрема, володіння певними знаннями в області політичної мови (мови політики) [19: 62]. Зазначимо, що кожен, хто говорить про політику, бере участь у політичному протистоянні в царині мови і своїм розумінням політичних термінів впливає на процес її змістовної стабілізації або зміни. А отже те, як саме використовуються засоби мови (Sprachgebrauch), значною мірою визначається плюралістичним характером громадської свідомості [18: 305].

Для пересічного громадянина політична культура як знання політичної мови означає знання загальноповсюдної політичної лексики (назв номінацій понять та реалій політики) і частотних політичних термінів, що дозволяє йому розуміти тексти політичного змісту у ЗМІ. Для політика-професіонала (а також спеціаліста в галузі політичних наук, журналіста, що пише на політичні теми) воно означає знання політичного лексику (аж до вузькотермінологічного аспекту), активне вміння володіння ним, що є достатнім для компетентної успішної діяльності у цій сфері [19: 62-63].

Як бачимо, повсюдне поширення політичної лексики спричиняє труднощі у питанні конкретизації даного поняття. Зокрема, ставить під сумнів твердження російських вчених, які вважають політичну мову "особливою знаковою системою, призначеною для політичної комунікації, а саме для вироблення суспільного консенсусу, прийняття та обґрунтування політичних та соціально-політичних рішень в умовах множинних суспільних інтересів дійсно плюралістичного суспільства" [14: 6].

Враховуючи вищесказане та спираючись на твердження про те, що комунікацію робить "політичною" не джерело повідомлення, а його зміст і мета [3: 39], зазначимо, що в кінцевому результаті відмінність політичної

мови від буденної полягає не у використанні якихось особливих формальних засобів, а в такому співвідношенні між знаком (словом) і значенням, при якому звичні одиниці мови набувають незвичної інтерпретації. Така специфіка політичного дискурсу пояснює і специфіку політичного тексту, з якого може бути вичитаний деякий "неекспліцитний" смисл, що не зводиться до буквального, а іноді навіть є прямо протилежним до нього. З огляду на це, особливо плідними вбачаються подальші дослідження даної сфери, зокрема, аналіз мовних особистостей політиків на прикладі різних мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации. – К.: КНУ. – 300 с.
2. Діденко М. О. Політичний виступ як тип тексту (на матеріалі виступів німецьких політичних діячів кінця 20 століття): Дис. ... канд. філол. наук. – Одеса, 2001. – 214 с.
3. Фоменко О. С. Лінгвістичний аналіз сучасного політичного дискурсу США (90-ті роки ХХ століття): Дис. ... канд. філол. наук. – К., 1998. – 195 с.
4. Кусько К.Я. Дискурс іноземномовної комунікації: концептуальні питання теорії і практики // Дискурс іноземномовної комунікації (колективна монографія) – Львів: Видавництво Львівського Національного університету імені Івана Франка, 2001. – С.25-49.
5. Кривий А. Дискурсний аналіз і сучасне мовознавство // Дискурс іноземномовної комунікації (колективна монографія). – Львів: Видавництво Львівського Національного університету імені Івана Франка, 2001. – С. 158-162.
6. Демьянков В.З. Политический дискурс как предмет политологической филологии // Политическая наука. Политический дискурс: История и современные исследования: Сб. науч. тр. / Отв. ред. и сост. Герасимов В.И., Ильин М.В. – М.: РАН ИНИОН, 2002. – С. 32-34.
7. Політологія: терміни, поняття, персоналії, схеми, таблиці: Навчальний посібник для студентів / В.М. Піча, Н.М. Хома. – К.: Каравела, Львів: Новий світ, 2000. – 320 с.
8. Duden Deutsches Universalwörterbuch. – Mannheim; Wien; Zürich: Dudenverlag, 1989. – 1816 S.
9. Політологічний енциклопедичний словник: Навчальний посібник для студентів вищ. навч. закладів. – К.: Генеза, 1997. – 400 с.
10. Опарина Е.О. Метафора в политическом дискурсе // Политическая наука. Политический дискурс: История и современные исследования: Сб. науч. тр. / Отв. ред. и сост. Герасимов В.И., Ильин М.В. – М.: РАН ИНИОН, 2002. – С. 20-31.
11. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса. – М.: Волгоград: Перемена, 2000. – 367 с.
12. Баранов А.Н. Введение в прикладную лингвистику / МГУ им. М.В. Ломоносова. Филос. фак. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 358 с.
13. Мухарямов Н.М., Мухарямова Л. М. Политическая лингвистика как научная дисциплина // Политическая наука. Политический дискурс: История и современные исследования: Сб. науч. тр. / РАН ИНИОН. Отв.ред. и сост. Герасимов В.И., Ильин М.В. – М., 2002. – С. 32-34.
14. Баранов А.Н., Казакевич Е. Г. Парламентские дебаты: традиции и новации. – М.: Знание, 1991. – 64 с.
15. Серю П. Как читают тексты во Франции // Квадратура смысла. Французская школа анализа дискурса / Составитель П. Серю. – М.: Прогресс, 1999. – С. 12-53.
16. Водак Р. Язык. Дискурс. Политика /Перевод с англ. и нем.; ВГПУ. – Волгоград: Перемена, 1997. – 139 с.
17. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. – К.: Видавничий центр "Академія", 2004. – 344 с.
18. Mantl W. Sprache und Politik // Nachdenken über Politik /hrsg. von Josef Krainer. – Graz; Wien; Köln. Verlag Styria, 1985. – 407 s.
19. Шестакова Л.Л. Политическая культура и язык политики // Язык и культура. Тезисы Второй международной конференции. – К.: Редакция журнала "Collegium", 1993. – Ч. 1. – С. 62-63.

Матеріал надійшов до редакції 26.04. 2007 р.

Vashchuk T.H. Политический дискурс как объект лингвистического исследования.

Изучение способов репродукции знаний посредством языкового инструментария является чрезвычайно плодотворным в сфере политической коммуникации. Статья посвящена анализу современных подходов к пониманию сути политического дискурса как явления общественной жизни и объекта изучения лингвистической науки, суммированию его наиболее интересных характеристик, а также вопросу дефиниции данного понятия.

Vashchuk T.M. Political discourse as an object of linguistic investigation.

The investigation of language means of reproduction of knowledge is very important in the sphere of political communication. The article deals with the modern approaches to the understanding of the essence of political discourse as a phenomenon of both social life and an object of linguistic science. It gives the definition of the notion and summarizes its most interesting characteristics.